

УДК 94:327 (596+510) “1997-2019”

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-23-6>

Городня Н.Д.

<https://orcid.org/0000-0001-8152-3927>

ФОРМУВАННЯ «ОСОБЛИВИХ» ВІДНОСИН КАМБОДЖІ Й КНР: ДВОСТОРОННІЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ КОНТЕКСТИ

У квітні 2019 р. Камбоджа стала першою державою, яка підписала з КНР План дій про створення «спільноти спільного майбутнього зі стратегічним значенням». У статті комплексно висвітлюються поетапні зміни у відносинах Камбоджі й КНР (з кінця ХХ ст.), унаслідок яких сформувалися їхні «особливі» відносини, і чинники, які на це впливали; оцінюється їхнє двостороннє і регіональне значення. Розвиток відносин розглядається на тлі внутрішніх процесів у Камбоджі, змін у політиці КНР у Південно-Східній Азії, міжнародної ситуації у регіоні.

Важливими віхами на шляху формування «особливих» двосторонніх відносин були: події в Камбоджі у липні 1997 р., унаслідок яких уряд одноосібно очолив Хун Сен; перший візит Голови КНР Цзян Цземіня в Камбоджу в листопаді 2000 р.; угоди про «усебічне партнерство співробітництва» (квітень 2008 р.) й «усебічне стратегічне партнерство співробітництва» (грудень 2010 р.); головування Камбоджі в АСЕАН у 2012 р., коли вона повністю підтримала КНР у територіальних диспутах в Південно-Китайському морі, на противагу інтересам окремих держав-членів АСЕАН; політична криза у Камбоджі 2013–2014 рр.; двостороння домовленість 2019 р. про створення «спільноти спільного майбутнього зі стратегічним значенням».

Політична підтримка, гранти, пільгові кредити і допомога КНР у реалізації великих інфраструктурних проектів мали суттєвий позитивний вплив на економічний розвиток Камбоджі. Водночас це призвело до залежності Камбоджі від Китаю. На відміну від АСЕАН та держав-членів, які реалізують стратегію хеджування, Камбоджа зайняла повністю про-китайську позицію. Відносини з КНР стали для неї більш важливими, ніж з іншими державами АСЕАН. Унаслідок цього вона може заблокувати будь-яке рішення АСЕАН, що не відповідає інтересам Китаю. Це підриває єдність АСЕАН і суттєво зміцнює регіональні позиції КНР. Крім того, «особливі» відносини з Камбоджею забезпечують Китаю доступ до важливих стратегічних портів цієї держави в торговельно-економічних і військових цілях для реалізації своїх економічних і стратегічних регіональних інтересів.

Ключові слова: Камбоджа, КНР, камбоджійсько-китайські відносини, зовнішня політика, міжнародні відносини, Південно-Східна Азія

З початку ХХІ століття – після Азійської кризи 1997–1998 рр., вступу КНР до Світової організації торгівлі (грудень 2001 р.), підписання Рамкової угоди про вільну торгівлю між КНР і АСЕАН (листопад 2002 р.), глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. – почав стрімко зростати вплив КНР в Південно-Східній Азії (ПСА). За короткий проміжок часу Китай став основним торговельним партнером більшості регіональних держав, одним з основним інвесторів, а також донорів для найбідніших держав. Паралельно з динамічним розвитком торговельно-економічних зв'язків з регіональними державами і Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) як їхнім

колективним органом суттєво посилюється політичний вплив КНР у регіоні, особливо в найбільш вразливих державах ПСА.

За оцінками офіційного Пекіна, найбільш надійним другом і партнером КНР у Південно-Східній Азії, з яким встановились «особливі» відносини, є Камбоджа. Як зазначав у 2021 р. міністр закордонних справ КНР Ван Ї, «китайсько-камбоджійська дружба не лише приносить вигоди двом народам, але є також прикладом створення нового типу міжнародних відносин і спільноти спільного майбутнього людства» [1]. Водночас політологи зазначають, що відносини між Камбоджею і КНР розвиваються за моделлю «патрон–клієнт», залежність Камбоджі від Китаю посилюється, що може привести до повної втрати нею суверенітету та негативних регіональних наслідків.

Регіональну ситуацію в Південно-Східній Азії і «великій Східній Азії», включаючи інтеграційні й дезінтеграційні процеси та регіональну політику КНР й інших великих держав в Україні вивчають співробітники відділу історії країн Азії і Африки ДУ «Інститут всесвітньої історії» [2; 3; 4; 5; 6 та ін.]. Проте розвиток відносин КНР з окремими державами ПСА, включаючи Камбоджу, не був предметом їхніх досліджень, у той час як їх вивчення створює підґрунтя для кращого розуміння зовнішньої політики Китаю, стратегії «м'якої» сили КНР у відносинах з малими і середніми державами, впливу китайсько-камбоджійських відносин на регіональну ситуацію.

З огляду на суттєвий регіональний вплив відносин Камбоджі і КНР, окремі аспекти цієї проблематики висвітлювались в численних працях зарубіжних дослідників держав Індійсько-Тихоокеанського регіону. Серед них праці К. Тейера (Австралія) [7], Я. Сторі [8] і Е. Пенга [9] (Сінгапур), С. С. В. Кусуми і Н. Каролліни [10] (Індонезія), Ч. Менгчоу [11], С. Іер (Камбоджа), С. Бургоса [12], Р. Саттера, Ч.-Х. Хуанга [13], Д. О'Нейла [14], Т. Моблі [15] (США). З огляду на політологічний характер цих досліджень, автори акцентували увагу на тогочасних подіях і процесах, хоча також розглядали їхні історичні передумови. У жодній з цих праць не застосовувався комплексний підхід до висвітлення розвитку камбоджійсько-китайських відносин і чинників, які на них впливали.

Метою статті є комплексне висвітлення поетапних змін у відносинах Королівства Камбоджа і КНР (з кінця ХХ ст.), унаслідок яких сформувалися їхні «особливі» відносини, та чинників, які на це впливали, а також оцінка їхнього двостороннього і регіонального значення.

Джерелами цього дослідження є матеріали міністерств закордонних справ КНР і Камбоджі, посольства КНР в Камбоджі, виступи лідерів цих держав, матеріали китайських, камбоджійських, американських та інших ЗМІ, статистичні матеріали, праці зарубіжних дослідників, які вивчали цю проблематику. Зміни у камбоджійсько-китайських відносинах розглядаються на

тлі внутрішніх процесів у Камбоджі, змін в політиці КНР у Південно-Східній Азії й міжнародної ситуації у регіоні.

Хоч Камбоджа і КНР не мають спільного кордону, їх поєднують тривалі історичні зв'язки. Дві держави встановили дипломатичні відносини у 1958 р. Король Нородом Сіанук підтримував дружні відносини з китайськими лідерами. Після державного перевороту 1970 р., очолюваного генералом Лон Нолом, Нородом Сіанук виїхав до КНР, звідки керував боротьбою проти нового уряду, підтримуваного США. Після приходу до влади у квітні 1975 р. Комуністичної партії Кампучії, очолюваної Пол Потом, і встановлення режиму «червоних кхмерів», КНР надавала Демократичній Кампучії (як називалась держава з 1976 р.) політичну і військову підтримку, надіслала тисячі радників. «Червоні кхмери» частково перейняли маоїстську модель. Унаслідок їхніх соціальних експериментів, за різними оцінками, від репресій, голоду і примусової праці загинуло близько 1,7–2 млн осіб (із загальної кількості населення близько 8 млн осіб).

Урядування «червоних кхмерів» припинилося унаслідок вторгнення в Камбоджу військ В'єтнаму. У складі Кампучійського народного фронту національного порятунку, який разом із в'єтнамськими військами здійснював у січні 1979 р. наступ на Пномпень, був колишній командир «червоних кхмерів» Хун Сен. Після захоплення столиці він очолив Міністерство закордонних справ Народної Республіки Кампучії (як тепер називалась ця держава), а в 1985 р. – уряд.

Виведення в'єтнамських військ з Камбоджі у вересні 1989 р. і Паризькі мирні угоди (жовтень 1991 р.) призвели до завершення багаторічної громадянської війни, заклали підґрунтя для відновлення монархії й становлення демократичного ладу. У травні 1993 р., не зважаючи на те, що частина держави усе ще перебувала під контролем «червоних кхмерів», у Королівстві Камбоджа відбулись вільні парламентські вибори під наглядом ООН. Після них був сформований коаліційний уряд із представників монархістської партії «Національний об'єднаний фронт за незалежну нейтральну мирну Камбоджу» (ФУНСІНПЕК) на чолі з принцем Нородомом Ранарітом (сином короля Нородома Сіанука) і Камбоджійської народної партії, очолюваної Хун Сеном. Нородом Ранаріт став першим прем'єр-міністром, Хун Сен – другим.

Після цього США й інші держави відновили дипломатичні відносини з Камбоджею, почали надавати їй допомогу. До Камбоджі почали надходити перші іноземні інвестиції, переважно з Тайваню, Японії, Південної Кореї й країн АСЕАН. З 1995 р. спостерігалися досить високі темпи економічного зростання Камбоджі – в середньому 7,7% на рік, чому сприяв розвиток сільського господарства, будівництва, легкої промисловості (пошив одягу) і туризму. Проте вона залишалась однією з найбідніших держав Азії та покладалася передусім на міжнародну допомогу.

Після виборів 1993 р. КНР надала камбоджійському уряду допомогу в справі інтеграції «червоних кхмерів» у збройні сили і суспільство. Спочатку Пекін з підозрою ставився до Хун Сена через його зв'язки з В'єтнамом і схилився до підтримки ФУНСІНПЕК і Народома Ранаріта. Хун Сен також не довіряв Китаю через його підтримку «червоних кхмерів» і тісні зв'язки з ФУНСІНПЕК. Так, у 1988 р. він заявляв, що Китай є «корінням усього зла в Камбоджі» [16].

Складні відносини між двома прем'єрами в коаліційному уряді, включаючи різні погляди на подальші шляхи розвитку Камбоджі, призвели до сутичок між групами їхніх прибічників у збройних силах у липні 1997 р. Принц Ранаріт був змушений залишити країну, після чого коаліційний уряд перестав існувати. На Заході ці події сприйняли як «державний переворот», організований Хун Сеном [8]. Західні донори призупинили допомогу Камбоджі. Її вступ в АСЕАН, запланований на липень 1997 р. (разом з М'янмою і Лаосом), було відкладено (він відбувся у 1999 р.).

КНР була першою державою, яка визнала новий уряд Хун Сена. Ставка Пекіна на Ранаріта не виправдалась через сприяння ним розвитку торговельно-економічних відносин Камбоджі з Тайванем. Пекін надав Хун Сену дипломатичну і фінансову підтримку, виступив проти запровадження міжнародних санкцій. Камбоджа отримала від КНР кредит і допомогу у розмірі близько 12,8 млн дол і 6 млн дол., відповідно, включаючи кредит на потреби армії [7, р. 242].

У липні 1998 р. у Камбоджі відбулись парламентські вибори, на яких перемогла очолювана Хун Сеном Камбоджійська народна партія (КНП). Після цього знову виникла коаліція КНП і ФУНСІНПЕК. Проте влада Хун Сена суттєво зміцнилась. Він став одноосібним прем'єр-міністром. Після цього камбоджійським урядовцям було заборонено відвідувати Тайвань, зустрічатись з тайванськими посадовцями, брати участь у заходах, організованих Тайванем. КНР отримала виняткове право викладати китайську мову в Камбоджі. Посольство КНР почало надавати гранти на освітні обміни й навчання вчителів в Китаї. Кількість шкіл вивчення китайської мови в Камбоджі збільшилась з 13 у 1995 р. до понад 60 у 1999 р. [7, р. 227]. У лютому 1999 р. Хун Сен здійснив свій перший візит у КНР як одноосібний глава уряду. Його основним результатом було отримання пільгового кредиту у розмірі 200 млн дол. і пакету допомоги у розмірі 18,3 млн дол. Це був найбільший пакет допомоги, наданий Китаєм на той час зарубіжній державі.

Новий етап у двосторонніх відносинах пов'язують з візитом Голови КНР Цзян Цземіня в Камбоджу в листопаді 2000 р. За його результатами було підписано Спільну заяву про структуру взаємного співробітництва. Передбачалось посилення співробітництва між урядами, парламентами, політичними партіями і збройними силами, здійснення дипломатичних консультацій, розширення торгівлі й інвестицій. Також було підписано угоду про надання КНР допомоги Камбоджі у розмірі 12 млн дол. [11].

Після Цзян Цземіня до Камбоджі приїздили інші керівники КНР високого рівня. Найбільш важливим серед них був візит прем'єр-міністра Чжу Жунцзі в листопаді 2002 р. Пріоритетними сферами двосторонніх відносин під час переговорів було визначено розвиток сільського господарства, людських ресурсів й інфраструктури. Було оголошено про скасування боргів Камбоджі на суму близько 200 млн дол., новий безвідсотковий кредит і допомогу на понад 12 млн дол. [8].

У 2003 р. КНР і Камбоджа підписали Меморандум порозуміння, який передбачав надання Китаєм фінансової допомоги на демобілізацію військових, навчання у КНР 40 офіцерів, постачання будівельних матеріалів для казарм, військових офісів, шкіл, лікарень та переоснащення великого військового аеродрому в провінції Кампонг Чнанг в центральній Камбоджі, побудованого китайськими інженерами в 1970-х рр. [7, р. 240].

Камбоджійський уряд, у свою чергу, припинив торговельно-економічні відносини з Тайванем, відмовив у 2002 р. у наданні візи Далай-ламі для участі у Третьому всесвітньому буддистському саміті у Пномпені, заборонив у Камбоджі практику Фалуньгун.

Зміна у 2003 р. керівництва КНР, яке очолив Ху Цзіньтао, не вплинула на подальше зближення двох держав. Під час чергового візиту Хун Сена в Пекін у квітні 2004 р. його супроводжувала велика делегація з 50 урядовців. У жовтні 2004 р. після зречення короля Нородома Сіанука, його син Нородом Сіаномі здійснив візит у Пекін ще до формального обрання й коронації [7, р. 229]. Його перший офіційний закордонний візит у серпні 2005 р. також відбувся до КНР, що мало важливе символічне значення. Напередодні Китай надав Камбоджі кредит і технології на розвиток телефонної системи CDMA2000, після його завершення – товари і матеріали на суму понад 10 млн дол. на покращення інфраструктури [17]. Того ж року під час чергового візиту Хун Сена в Пекін було оголошено про надання пакету грантів, кредитів й інвестицій на суму 400 млн. дол., у 2006 р. – ще на 200 млн дол. на будівництво автомобільного шосе і двох великих мостів біля Пномпеня [12, р. 624].

Точні розміри фінансової допомоги Камбоджі з боку КНР підрахувати складно, оскільки вона поділялась на три категорії – гранти, безвідсоткові й пільгові кредити. Переважно вона спрямовувалась на розвиток інфраструктури. Камбоджійський уряд високо цінував те, що Пекін, на відміну від західних донорів, не обумовлював допомогу вимогами здійснення реформ, боротьби з корупцією тощо.

За деякими підрахунками, у 2000-2006 рр. КНР надала Камбоджі грантів на 39 млн дол. і пільгових кредитів на 95 млн. дол. Понад 150 тис. дол. було спрямовано на навчання й фінансування викладачів китайської мови. У 2006 р. було підписано угоду про викладання китайської мови в понад 70 початкових і середніх школах Камбоджі. Це свідчило про роль «м'якої сили» в політиці КНР

для посилення впливу шляхом популяризації мови, культури, надання допомоги на розвиток.

У кінці 2007 р. КНР приєдналась до Форуму співробітництва, який включав усі держави й міжнародні агенції, що надавали Камбоджі Офіційну допомогу розвитку (ODA). У 2007 р. міжнародні донори пообіцяли виділити допомогу на суму 689 млн дол. Частка Китаю складала 13 % (91 млн дол.) [7, р. 234]. Проте, за деякими підрахунками, на той час Китай вже став найбільшим донором Камбоджі поза межами цього Форуму.

З 2005 р. суттєво зросло значення торгівлі з КНР для Камбоджі й інших держав ПСА унаслідок підписання угоди КНР–АСЕАН про вільну торгівлю товарами і набуття чинності програми «раннього врожаю». Унаслідок цього двостороння торгівля між Камбоджею і КНР у 2005 р. зросла на 50%, до 500 млн дол., було визначено мету збільшити її до 2010 р. до 1 млрд дол.

У 2005–2009 рр. темпи зростання камбоджійської економіки склали близько 10%. Значний позитивний вплив на це мали торгівля з КНР і китайські кредити. Проте її розвиток продовжував базуватися на виготовленні одягу з використанням дешевої некваліфікованої праці.

З 2005 р. почали зростати прямі іноземні інвестиції (ПІІ) КНР, включаючи Камбоджу. Це було пов'язано із запровадженням у 2005 р. нового механізму формування валютного курсу юаня (у результаті чого вартість юаня відносно долара до 2008 р. зросла на 30%), зі стрімким накопиченням золотовалютних резервів КНР і потребами забезпечення сировиною промисловості, яка швидко зростала.

За інформацією Камбоджійської інвестиційної ради, у 2007 р. основними іноземними інвесторами в Камбоджі були КНР, Таїланд і Республіка Корея; капітал китайських інвесторів склав 51 млн дол., основні фонди – понад 461 млн дол. [18]. Проте у цей час Камбоджа не належала до пріоритетних напрямів інвестиційної політики КНР в Південно-Східній Азії, а цей регіон не був пріоритетним для китайських інвестицій в цілому.

Соціально-економічному розвитку Камбоджі сприяла участь у Програмі економічного співробітництва субрегіону Великий Меконг, яка включала також КНР (провінцію Юньнань і Гуансі-Чжуанський автономний район), В'єтнам, Лаос, М'янму і Таїланд. Ця програма, започаткована у 1992 р. за підтримки Азійського банку розвитку, передбачала реалізацію пріоритетних проектів у сферах сільського господарства, енергетики, охорони довкілля, здоров'я і людських ресурсів, інформаційних і комунікаційних технологій, туризму, транспорту, сприяння торгівлі й розвитку міст. У 2000 р. в Пномпені відбувся перший саміт глав урядів держав-учасниць. Мірою економічного розвитку КНР її роль у цій програмі зростала. На другому саміті лідерів держав-учасниць, що відбувся у м. Куньмін в 2005 р., КНР запропонувала низку інфраструктурних і енергетичних проектів.

З 2005 р. активізувалося співробітництво між військовими КНР і Камбоджі. Цього року китайський уряд подарував Камбоджі шість суден спостереження для зміцнення її морської безпеки і протидії контрабанді, та пообіцяв фінансування реконструкції доків у морській базі Рім в Тайландській затоці, де їх мали розмістити, і порту Сіануквіль (Кампонг Сом) [12, р. 620]. Отримання доступу в ці порти для своїх військових кораблів, яке можна було прогнозувати, надавало КНР дві довготермінові стратегічні переваги: для тиску на Ханой в умовах погіршення китайсько-в'єтнамських відносин; у контексті реалізації стратегії «нитки перлів», яка передбачала доступ до портів у дружніх державах для забезпечення морських комунікацій, захисту поставок енергетичних ресурсів і реалізації стратегічних цілей.

У серпні 2007 р. відбувся чотириденний візит у Пномпень делегації Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) для переговорів з керівниками камбоджійських збройних сил про тісніше військове співробітництво, у жовтні – Голови генерального штабу НВАК генерала Лян Гуанле. Він відзначав тривалу підтримку Китаєм камбоджійських збройних сил – надання грантів на матеріально-технічне забезпечення, тренування персоналу, продаж військових товарів. У листопаді 2007 р. Камбоджа купила у КНР (на основі пільгового кредиту) дев'ять патрульних суден. Вони були розміщені в порту Сіануквіль [7, . 240–242; 12, р. 620; 18].

У відповідь на масштабну допомогу КНР камбоджійський уряд проводив політику, яка відповідала її інтересам: відкликав у 2005 р. підтримку членства Японії в Раді Безпеки ООН; підтримував політику обмеження міжнародних зв'язків Тайваню у рамках реалізації закону КНР «Про попередження розколу країни»; виступив у 2007 р. проти заявки Тайваню на членство в ООН; відкладав початок роботи Трибуналу «червоних кхмерів», створеного у 2001 р. за підтримки ООН тощо.

У 2008 р. КНР і Камбоджа відзначили 50-річчя дипломатичних відносин. Під час триденного офіційного візиту в Пномпень міністра закордонних справ КНР Ян Цзечі у лютому цього року, дві сторони домовились відзначити Рік китайсько-камбоджійської дружби, підняти співробітництво у сфері розвитку регіону річки Меконг на більш високий рівень, посилити консультації в багатосторонніх форумах (ООН, «АСЕАН плюс», Східноазійському саміті), розширити обміни. КНР пообіцяла виділити Камбоджі додаткову допомогу у розмірі 55 млн дол. [18].

У квітні 2008 р. відбувся офіційний візит в Камбоджу прем'єр-міністра КНР Вен Цзябао, з яким пов'язують початок нового етапу двосторонніх відносин. Під час візиту було підписано 11 двосторонніх угод у різних сферах, включаючи Угоду про усебічне партнерство співробітництва. Згідно з нею передбачалося зміцнення міжпартійних і міжпарламентських зв'язків, посилення двосторонніх консультацій у міжнародних і регіональних справах [7, р. 229]. Уряд КНР обіцяв встановити преференційні тарифи на

418 найменувань камбоджійської продукції, у наступні чотири роки надати допомогу і кредити у обсязі 600 млн дол., включаючи грант на будівництво нового будинку Ради міністрів Камбоджі [10, р. 195]. Було погоджено прискорити переговори між КНР і АСЕАН про вільну торгівлю і сприяти стратегічному діалогу КНР–АСЕАН. Це свідчило про те, що розвиток відносин з Камбоджею мав для КНР не лише двостороннє значення.

Після цього візиту у виступі перед пресою Хун Сен високо оцінив допомогу Китаю і його невтручання у внутрішні справи, на противагу західним донорам, і назвав Китай «другом, якому найбільше можна довіряти». Того ж року в Пномпені було відкрито Радіо китайсько-камбоджійської дружби і перший інститут Конфуція.

У грудні 2008 р. КНР оголосила про виділення для Камбоджі пакету допомоги на оновлення інфраструктури у розмірі 257 млн дол. Це склало 27% від загального розміру допомоги, обіцяної Камбоджі того року міжнародними донорами. За інформацією Хун Сена, усього з 1992 р. до червня 2009 р. фінансова допомога КНР Камбоджі склала 923 млн. дол. [12, р. 628].

У сфері безпеки і оборони після підписання у 2008 р. Угоди про усебічне партнерство співробітництва зросла кількість військових контактів високого рівня. Уряд Камбоджі розглядав КНР як стримуючий чинник проти Таїланду, з яким з 2008 р. відновилися диспути за два храмові комплекси на прикордонній території Камбоджі. Вони спричинили збройні сутички, унаслідок яких були вбиті й поранені.

У листопаді 2008 р. уперше китайський військовий корабель («Чженхе») здійснив зупинку в Камбоджі, в порту Сіануквіль, під час 9-денного «візиту доброї волі». Того ж місяця відбулись переговори міністрів суспільної безпеки КНР і внутрішніх справ Камбоджі стосовно розвитку співробітництва у сферах протидії міжнародним злочинам, нелегальній імміграції й контрабанді наркотиків, а також тренування співробітників правоохоронних органів і репатріації підозрюваних у злочинах. Угода про двостороннє співробітництво в консульських справах, включаючи протидію нелегальній імміграції і транснаціональним злочинам, була підписана у лютому 2010 р. [18].

Під час і після глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. суттєво зросла роль КНР у світовій економіці й фінансовій системі, що супроводжувалося стрімким зростанням китайських інвестицій у різних частинах світу. Паралельно посилювалась зацікавленість держав світу в торгівлі з Китаєм, у китайських кредитах і прямих інвестиціях. З 1 січня 2010 р. набула чинності угода про вільну торгівлю КНР–АСЕАН, унаслідок чого обсяги торгівлі між КНР і державами-членами Асоціації, включаючи Камбоджу, суттєво зросли. Проте Камбоджа не належала до основних торговельних партнерів КНР. В цей час КНР була основним партнером Камбоджі у сфері розвитку, але не торгівлі й інвестицій.

У травні 2010 р. під час візиту у Пномпень віце-президента Сі Цзіньпіня було оголошено про надання Камбоджі найбільшого на той час пакету допомоги КНР у розмірі 1,2 млрд дол., який суттєво перевищував допомогу за попередні вісім років. У червні КНР і Камбоджа підписали Меморандум про поглиблення співробітництва у розвитку інфраструктури. За інформацією міністра суспільних робіт і транспорту Камбоджі, до 2010 р. КНР вже побудувала в цій країні понад 1500 км доріг і мостів на суму 1 млрд дол.

У кінці 2011 р. Китай реалізовував у Камбоджі 317 проектів, включаючи будівництво дамб для гідроенергетики і вугільних теплоелектростанцій. У січні 2012 р. за участю прем'єр-міністра Хун Сена і посла в КНР в Камбоджі було відкрито профінансовану КНР 127-кілометрову автотрасу. Вона поєднала траси, які вже існували, до північно-східної провінції Камбоджі, що мало сприяти розвитку туризму й економіки в цілому [18].

У лютому 2011 р. під час Стратегічного економічного діалогу КНР–Камбоджа голова китайської делегації заявив про наміри КНР збільшити прямі іноземні інвестиції китайських підприємців в Камбоджу – у сільське господарство, видобувний і виробничий сектори. За деякими спостереженнями, у тому році економічне співробітництво між КНР і Камбоджею піднялось на новий рівень. За інформацією камбоджійський посадовців, до середини 2011 р. інвестиції КНР в Камбоджі склали близько 2 млрд дол., що більше, ніж удвічі перевищувало спільні інвестиції держав АСЕАН і в 10 раз – інвестиції США. В АСЕАН в цілому інвестиції КНР в цей час перевищили 10 млрд дол. [13; 14]. Слово «інвестиції» використовувалося без уточнення їхнього характеру (прямі іноземні інвестиції чи кредити). Насправді це були переважно пільгові кредити, під низькі відсотки з тривалим терміном виплати.

Розвитку безпекового співробітництва між КНР і Камбоджею сприяло погіршення з 2009 р. китайсько-в'єтнамських відносин. Його спричинили дії китайських військових, які з весни 2009 р. почали патрулювання в Південно-Китайському морі біля спірних територій, щоб продемонструвати суверенітет КНР над ними. У липні 2010 р. В'єтнам скористався головуванням в АСЕАН, щоб винести питання про дії КНР на обговорення Регіонального форуму АСЕАН (АРФ).

Територіальні диспути в Південно-Китайському морі обговорювалися на переговорах Ху Цзіньтао і Хун Сена в травні 2010 р. під час Світової виставки Експо–2010 в Шанхаї та зустрічах військових найвищого рівня у травні й вересні того року. Керівництво КНР прагнуло заручитися підтримкою Камбоджі й не допустити вироблення спільної позиції АСЕАН стосовно ситуації в Південно-Китайському морі.

Камбоджа й КНР не мали територіальних суперечок. Натомість у зв'язку із в'єтнамською окупацією 1979–1989 рр. в Камбоджі зберігались сильні антив'єтнамські настрої, які поділяли й політичні опоненти Хун Сена. Це було

додатковим чинником для уряду Камбоджі підтримати КНР у протистоянні з В'єтнамом, не зважаючи на базові принципи єдності й солідарності АСЕАН.

У грудні 2010 р. під час чергових переговорів прем'єр-міністра Хун Сена з президентом Ху Цзіньтао в Пекіні було підписано Угоду про усебічне стратегічне партнерство співробітництва, з чим пов'язують наступний етап поглиблення двосторонніх відносин. У червні 2011 р. під час зустрічі в Пекіні міністра оборони Камбоджі Теа Бана з віце-президентом Сі Цзіньпінем були досягнуті нові домовленості стосовно розширення співробітництва у сфері безпеки [7, р. 241–243].

2012 рік, коли Камбоджа головувала в АСЕАН, багато дослідників вважають поворотним у її відносинах з КНР. У березні, напередодні саміту лідерів АСЕАН, відбувся п'ятиденний візит у Камбоджу Голови КНР Ху Цзіньтао. Це був другий візит Голови КНР в цю державу після 2000 р. Під час візиту підкреслювалась провідна роль Китаю в економічному розвитку Камбоджі; відзначалось зростання двосторонньої торгівлі з 1,44 млрд дол. у 2010 р. до 2,49 млрд дол. у 2011 р.; було підписано низку угод; сформульовано завдання подвоїти обсяги торгівлі до 2017 р. Ху Цзіньтао пообіцяв виділити Камбоджі нові гранти і кредити (у розмірі, відповідно, 40 млн дол. і 30 млн дол.), підтримати її заявку на місце постійного члена РБ ООН. Зі свого боку, він просив не включати питання про диспути в Південно-Китайському морі в порядок денний зустрічей АСЕАН й інших регіональних форумів. Хун Сен запевнив його, що Камбоджа поділяє позицію КНР і виступає проти інтернаціоналізації цієї проблеми [13].

Наступного дня після того як Ху Цзіньтао залишив Камбоджу, в Пномпені відбувся саміт лідерів АСЕАН. У Заяві голови цього саміту питання про Південно-Китайське море не було відображено.

10 квітня, через кілька днів після візиту Ху Цзіньтао і саміту АСЕАН, розпочалося протистояння Китаю і Філіппін за міліну Скарборо у Південно-Китайському морі. Вона розглядалась урядом Філіппін як частина їхньої виняткової економічної зони, згідно з Конвенцією ООН про закон на морях (ЮНКЛОС) 1982 року. Спочатку берегова охорона КНР застосувала заходи, які унеможливили затримку філіппінцями китайських рибаків, а в липні оточила устя рифу канатним бар'єром, який контролював вхід і вихід з нього.

У цій ситуації Філіппіни розраховували на політичну і дипломатичну підтримку АСЕАН, її спільний тиск на Китай, а також на військову допомогу з боку свого союзника США. Адміністрація Б. Обама вважала, що конфлікт мали вирішити згідно з міжнародним правом і завдяки колективним діям АСЕАН, передусім виробленню АСЕАН і КНР спільного Коду поведінки в Південно-Китайському морі.

28 травня, під час протистояння на міліні Скарборо, відбувся візит у Пномпень міністра оборони КНР Лян Гуанле й підписано нову угоду про військове співробітництво. Вона передбачала продовження спільних навчань і

тренування військового персоналу Камбоджі в КНР, фінансування Китаєм будівництва військових шкіл і медичних закладів, продаж товарів військового призначення. Наступного дня у Пномпені відбулись переговори міністрів оборони КНР і Філіппін, а також КНР і держав-членів АСЕАН, на яких вони домовились про стриманість, щоб уникнути ескалації конфлікту [18]. Через місяць Китай надав Камбоджі нові пільгові кредити у розмірі 430 млн. дол. [11].

У липні 2012 р. у Пномпені відбулись зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН і «АСЕАН плюс три», а також Регіональний форум АСЕАН. Унаслідок домовленостей з КНР, Камбоджа не винесла на обговорення міністрів закордонних справ держав-членів АСЕАН питання про ситуацію в Південно-Китайському морі, чого прагнули В'єтнам і Філіппіни. Міністр закордонних справ Камбоджі, який головував на цій зустрічі, відмовився прийняти запропоновані ними формулювання Спільного комюніке. Він заявив, що в АСЕАН відсутній консенсус з цього питання і вона має уникати «сильних формулювань», які можуть посилити напруження [10, р. 196]. Через позицію Камбоджі міністри закордонних справ АСЕАН вперше за 45 років зустрічей не змогли узгодити текст Спільного комюніке. Натомість Камбоджа підтримала пропозицію Китаю стосовно створення Групи експертів з 20 членів на паритетних умовах від АСЕАН і КНР та залучення КНР до раннього етапу дискусій АСЕАН стосовно змісту Коду поведінки в Південно-Китайському морі. Обидві ці пропозиції не були схвалені міністрами АСЕАН через відсутність консенсусу [7, р. 232].

Отже, завдяки Камбоджі КНР змогла заблокувати обговорення і рішення, які не відповідали її інтересам. Коли у 2012 р. перед Камбоджею постав вибір – солідарність з державами-членами АСЕАН чи з КНР – вона обрала Китай. Під час візиту Хун Сена в Пекін у вересні 2012 р. прем'єр-міністр Вень Цзябао високо оцінив роль Камбоджі як голови АСЕАН в підтримці співробітництва між КНР і АСЕАН та оголосив про надання Камбоджі нових грантів і пільгових кредитів на суму понад 500 млн дол. [10, р. 196-197]. Їх можна розцінити як грошову винагороду за сприятливу для КНР позицію Камбоджі в АСЕАН.

У листопаді того ж року Камбоджа приймала Східноазійський саміт та інші регіональні саміти у форматах «АСЕАН плюс один» і «АСЕАН плюс три». Незважаючи на зацікавленість В'єтнаму і Філіппін, питання про диспути в Південно-Китайському морі до офіційного порядку денного цих самітів знову не було включено.

Участь у цих форумах брав президент США Б. Обама. Відбулись його двосторонні переговори з Хун Сеном. Проте домовитись про розвиток двостороннього співробітництва їм не вдалось, зокрема через критику Б. Обамою уряду Камбоджі за порушення прав людини і корупцію. Після регіональних самітів Хун Сен в черговий раз заявив, що своїм розвитком і зростанням Камбоджа значною мірою завдячує інвестиціям і постійній фінансовій допомозі КНР [10, р. 194].

Водночас найбільша камбоджійська інвестиційна компанія Royal Group of Cambodia підписала угоду з китайською компанією China's Hydrolancang International Energy про будівництво дамби Нижня Сесан на північному сході Камбоджі на р. Тонле-Сан для ГЕС. Проекти її будівництва вивчали співробітники Азійського банку розвитку з 1999 р., проте дійшли висновку про їх незначну фінансову рентабельність і шкоду довкіллю. З 2007 р. розробку проекту здійснювала в'єтнамська компанія Vietnam Electricity. У 2012 р. вона залишила за собою лише 10% акцій, а контрольний пакет (51%) перейшов до китайської компанії. Вартість цього п'ятирічного проекту, який мали реалізовувати спільно китайська, камбоджійська і в'єтнамська компанії на умовах концесії, оцінювалась в 781 млн дол. Після 40 років використання дамби компаніями-будівельниками, власність мала перейти до уряду Камбоджі.

На початку 2013 р. Камбоджа і КНР підписали Меморандум порозуміння стосовно координації розвитку військових людських ресурсів; Китай надав пільгові кредити на купівлю патрульних суден для використання МВС Камбоджі і 12 гелікоптерів Harbin Z-9, подарував вантажівки і десятки тисяч комплектів військової уніформи [7, р. 242; 24].

Після того як у березні 2013 р. КНР очолив Сі Цзіньпін, у наступному місяці він зустрівся в Пекіні з Хун Сеном. Після цієї зустрічі Хун Сен заявив, що Китай – це «політичний вибір» Камбоджі. Як зазначав один з камбоджійських посадовців, було б неправильно використовувати термін «балансування» для характеристики відносин Камбоджі й КНР, оскільки її політика була «про-китайською». Хоч Камбоджа прагнула бути «відкритою для усіх» і «танцювати з усіма», якщо це слугувало її національним інтересам, на той час жодна країна не могла надати їй таких вигод як Китай [9, р. 4].

До подальшого зближення з КНР Хун Сена підштовхнули результати парламентських виборів у липні 2013 р. Напередодні виборів правозахисні групи піднімали питання про незаконне переслідування, засудження й ув'язнення активістів, нерівні умови для кандидатів (найбільш впливовий лідер опозиції Сем Рейнсїжив у вигнанні в Парижі, йому дозволили повернутись у Камбоджу лише в 2013 р.), а також про втрату землі камбоджійцями через передачу її в концесію китайським компаніям. Так, Світовий банк призупинив допомогу Камбоджі в очікуванні вирішення кількох справ, пов'язаних з незаконним відчуженням землі.

На виборах знову перемогла правляча Камбоджійська народна партія (КНП), проте досить успішно виступила опозиція. КНП отримала 48,83% голосів і 68 місць в Національній асамблеї. Вона втратила 22 місця і отримала найменший відсоток голосів з 1998 р. Опозиційна Партія національного порятунку Камбоджі отримала 44,46% голосів, 55 місць, і звинуватила владу в підтасовці результатів виборів. У Пномпені розпочались масові акції протесту. Після того як у вересні парламент призначив Хун Сена на посаду прем'єр-міністра на наступний п'ятирічний термін, він перебував на цій посаді

найдовше в світі (у складі різних коаліцій з 1985 р., одноосібно – з 1997 р.). Партія національного порятунку Камбоджі розпочала бойкот роботи парламенту [19]. Вона припинила бойкот лише через рік, у липні 2014 р.

Унаслідок політичної кризи 2013–2014 рр. влада Хун Сена стала більш авторитарною. У наступні роки було обмежено діяльність неурядових організацій і незалежних ЗМІ, відбулись судові процеси над представниками опозиції. У грудні 2016 р. Сем Реймсі був засуджений до п'ятирічного ув'язнення. У листопаді 2017 р. Партію національного порятунку Камбоджі – єдину впливову опозиційну партію – було заборонено.

Після оголошення у 2013 р. китайської Ініціативи «Пояс і шлях», Камбоджа одразу її підтримала. Розпочалась реалізація численних інвестиційних проектів КНР в Камбоджі. Одним з перших був спільний розвиток Спеціальної економічної зони (СЕЗ) Сіануквіль біля найбільшого в країні порту. Передбачалось, що після завершення формування вона підтримуватиме понад 300 підприємств і 80–100 тис. робочих місць.

У січні 2014 р. в Пекіні відбулась перша зустріч Китайсько-камбоджійського координаційного комітету, очолюваного міністрами закордонних справ (на той час Ян Цзечі і Хор Намхонгом). Він став новим механізмом двостороннього співробітництва і, за словами Ян Цзечі, мав сприяти «досягненню спільного розвитку» двох держав. Згідно із заявою МЗС КНР, дві сторони визначили заходи для посилення усебічного стратегічного партнерства і співробітництва у сферах економіки, торгівлі, сільського господарства, оборони, підтримки порядку і культури, а також досягли консенсусу щодо співробітництва КНР і АСЕАН [20].

З 2015 р. додатковим форматом взаємодії КНР з Камбоджею і ще чотирма державами АСЕАН (Таїландом, Лаосом, В'єтнамом і М'янмою) став багатосторонній субрегіональний Механізм співробітництва річки Ланканг–Меконг. Він був ініційований прем'єром Лі Кецяном під час саміту КНР–АСЕАН і започаткований на першій зустрічі міністрів закордонних справ держав-учасниць у листопаді 2015 р. в м. Цзінхун (провінція Юньнань). Керівництво Механізмом, на відміну від Програми розвитку субрегіону Великий Меконг, здійснював Китай. Як зазначав Ван Ї, країни-учасниці мали скористатися цією можливістю для поглиблення взаємної політичної довіри, зміцнення практичного співробітництва через розбудову міждержавних механізмів і побудувати «спільноту спільної долі Ланканг–Меконг». Співробітництво мало реалізовуватись у трьох основних сферах – політичної безпеки, економіки і стійкого розвитку, соціально-культурних зв'язків між народами. На початковому етапі передбачалось зосередитись на п'яти пріоритетах: поєднуваності, можливостях розвитку виробництва, транскордонного співробітництва, співпраці у сферах водних ресурсів і сільського господарства, зменшення бідності [21].

Хоч у 2016 р. глобальні інвестиції КНР почали зменшуватись, це не відобразилось на Камбоджі. За даними Ради розвитку Камбоджі, в кінці 2016 р. Китай був її найбільшим інвестором із загальною сумою капіталів майже 12 млрд дол. [22].

На початок 2017 р. інвестиції китайських компаній складали 70% усіх інвестицій в Камбоджу. Вони отримали в концесію принаймні 369 тис. га землі і права на 20% берегової лінії Камбоджі [15, р. 61]. Крім реалізованих інвестицій, у 2017 р. китайські компанії підписали в Камбоджі угоди на реалізацію проектів на суму понад 3,3 млрд дол. [23]. Вони бралися за будівництво там, де компанії інших держав вагались, передусім у сфері транспортної інфраструктури, й виконували проекти набагато швидше.

Торгівля між КНР і Камбоджею у 2016 р. зросла до 4,8 млрд дол. Китай був найбільшим торговельним партнером Камбоджі. Проте найбільшими ринками для камбоджійських товарів у 2016 р. залишались ЄС і США. У торгівлі Камбоджі з КНР зберігався великий дефіцит. Камбоджа імпортувала з КНР товарів на суму понад 3,9 млрд дол., а експортувала – на 830 млн дол. [22].

Незважаючи на високі темпи економічного розвитку, у 2016 р. близько 40% ВВП і 80% товарного експорту Камбоджі складало виготовлення одягу. Вона залишалась найбіднішою державою ПСА після М'янми. 30–40% її центрального бюджету залежало від іноземної допомоги. Проте у 2016 р. ця частка суттєво зменшилась, порівняно з початком століття. Хоч точні розміри допомоги Китаю підрахувати складно, проте вони приблизно дорівнювали офіційній допомозі від усіх інших донорів разом. Найбільшу частину допомоги, як і раніше, складали пільгові кредити на інфраструктурні проекти [11]. За деякими підрахунками, станом на грудень 2018 р. КНР надав допомогу на розвиток Камбоджі у розмірі 5,8 млрд. дол. Понад половину було спрямовано у фінансування транспортних і енергетичних інфраструктурних проектів [23]. Якщо раніше допомога західних донорів сприяла поширенню цінностей демократії і верховенства права в Камбоджі, то з часом ці зусилля стали менш ефективними.

Камбоджа продовжила підтримувати КНР у територіальних диспутах в Південно-Китайському морі. Коли в липні 2016 р. Арбітражний суд ООН виніс рішення за позовом Філіппін про порушення Китаєм Конвенції ООН про закон на морі, а Пекін його відкинув, Камбоджа єдиною з держав АСЕАН публічно підтримала КНР. У липні 2016 р. через позицію Камбоджі, яка блокувала будь-яку згадку про рішення Арбітражного суду ООН у Спільній заяві міністрів закордонних справ АСЕАН, вони знову не змогли виробити спільні підходи стосовно ситуації в Південно-Китайському морі, а їхня зустріч вдруге за всю історію завершилась без Спільної заяви [24].

Як «історичний», такий, що підняв усебічне стратегічне партнерство співробітництва на новий рівень, в КНР оцінювали державний візит Сі Цзіньпіна в Камбоджу в жовтні 2016 р. [25; 26]. Він був частиною п'ятиденного турне Сі Цзіньпіна, під час якого він також відвідав Бангладеш й

Індію. Китайські коментатори вказували, що його звернення до держав, які розвиваються, відображали «новий тип міжнародних відносин» й ініціативу створення «спільноти спільної долі» [18].

Про побудову «спільноти спільного майбутнього зі стратегічним значенням для Китаю і Камбоджі» йшлося під час офіційного візиту прем'єр-міністра Лі Кецяна у Пномпень у січні 2018 р. з нагоди 60-річчя встановлення дипломатичних відносин. Тоді ж було підписано 19 двосторонніх документів про співробітництво у сферах політики, економіки, торгівлі, охорони здоров'я, лісового і сільського господарства, культурних обмінів [27; 28].

Тими ж днями у Пномпені відбувся другий саміт лідерів держав Механізму Ланканг–Меконг. У опублікованій напередодні статті Лі Кецяна зазначалась блискуча оперативність цього Механізму. Так, усі 45 багатосторонніх проєктів «раннього врожаю», заплановані під час першого саміту в березні 2016 р., були виконані за графіком. З них п'ять були запропоновані Камбоджею. Для розвитку промислового потенціалу держав-учасниць було використано спеціальну кредитну лінію у розмірі 5 млрд дол. [28].

Хоч на зустрічах Механізму Ланканг–Меконг зазначалось, що запропоновані КНР ключові сфери співробітництва повністю відповідали трьом основам створення Спільноти АСЕАН, його реальний рівень міг перевищити той, що існував у межах АСЕАН і врешті призвести до її розколу.

У 2018 р., коли в Камбоджі відбулися чергові парламентські вибори, вже можна було підвести підсумки реалізації деяких масштабних інфраструктурних проєктів. Так, у грудні 2018 р. було урочисто відкрито найдовшу в Азії дамбу довжиною 6,5 км для гідроелектростанції Нижня Сесан. Її використання мало призвести до електрифікація регіону і зростання виробництва електроенергії в Камбоджі на 20%. До кінця 2018 р. у Спеціальній економічній зоні Сіануквіль працювали 153 компанії з КНР, США, держав Європи і Південній Азії, у тому числі 139 індустриальних підприємств, як виробляли переважно тканини, одяг, взуття, шкіряні й дерев'яні вироби, електроніку і машинне обладнання.

У січні 2019 р. під час візиту Хун Сена в Пекін було досягнуто консенсус стосовно створення «спільноти спільного майбутнього зі стратегічним значенням для Китаю і Камбоджі». Уряди поставили мету збільшити торгівлю до 10 млрд дол. в 2023 р., домовились продовжити співробітництво у рамках Ініціативи «Пояс і шлях» для розвитку інфраструктури Камбоджі, спільно реалізовувати плани у Спеціальній економічній зоні Сіануквіль, посилити співробітництво у рамках Механізму Ланканг–Меконг. Розпочалась попередня оцінка можливості досягнення ними двосторонньої угоди про вільну торгівлю [26]. Її було підписано в жовтні 2020 р.

У березні 2019 р. розпочалось будівництво швидкісної (платної) автостради Пномпень–Сіануквіль протяжністю 190 км., включаючи 89 мостів, багатьох заправних станцій і чотирьох зупинок для відпочинку. Вартість цього

державно-приватного проекту в рамках Ініціативи «Пояс і шлях» перевищувала 2 млрд дол. (Відкриття автостради відбулося восени 2022 р.).

У квітні 2019 р. Камбоджа стала першою державою, яка підписала з КНР План дій про створення «спільноти спільного майбутнього». Він передбачав координацію двома державами основних секторів, таких як політика, правоохоронна діяльність, інфраструктура, торгівля, фінанси, обміни між народами, в деталях описував напрями і методи співробітництва ключових інституцій для досягнення поставлених цілей. Згідно з ним, дві держави погодилися поділяти спільний розвиток, здійснювати усебічне і практичне співробітництво у рамках Ініціативи «Пояс і шлях».

За оцінкою заступника прем'єр-міністра Хор Намхонга, План дій був дорожньою картою для двох держав, щоб жити як спільнота, що мало принести Камбоджі енергійний розвиток в усіх сферах. Посол КНР в Камбоджі Ван Вентіан відзначав надійну підтримку Камбоджею Китаю з проблем, які стосувалися його «корінних інтересів», і важливу роль «якоря» уздовж «Поясу і шляху» [26].

2019 р. був оголошений Культурним і туристичним роком КНР в Камбоджі. Китай на той час був найбільшим джерелом туристів у Камбоджу, що сприяло її економічному розвитку. Весною 2019 р. щотижнево у обидві сторони відправлялось 398 літаків. Стипендії китайського уряду отримували понад 2 тис. камбоджійських студентів. Інститут Конфуція в Королівській академії Камбоджі забезпечував навчання понад 80 тис. студентів у 12 провінціях і кількох національних інституціях [26].

Хоч в умовах розгортання епідемії COVID-19 динаміка розвитку двосторонніх відносин уповільнилась, основні проекти в рамках Ініціативи «Пояс і шлях» реалізовувалися за наміченим планом.

Підтримка і допомога КНР мали важливе значення для соціально-економічного розвитку Камбоджі, а також дозволяли Хун Сену зберігати свою багаторічну владу. Пільгові кредити й інвестиції КНР були критично важливими для розвитку інфраструктури і сільського господарства Камбоджі, для створення нових галузей промисловості, включаючи нафтову, газову, видобуток інших ресурсів, гідроенергетику, виробництво біопалива та інші. З іншого боку, інвестиції і допомога КНР обумовлювали більшу відкритість Камбоджі до найму китайських компаній і робочої сили до торговельних інтересів КНР, надання їй преференційного доступу до природних ресурсів.

Камбоджійські аналітики висловлювали думку, що співпраця з китайськими компаніями була дійсно вигідною, проте лише тоді, коли вони діяли за правилами, сплачували податки, дотримувались камбоджійських законів і регуляцій. Чимало проектів, які фінансували й реалізовували китайські компанії, викликали критику через брак обґрунтованості й підзвітності, забруднення повітря і масштабну вирубку лісів, руйнування місцевих

спільнот, проникнення у традиційні сфери, де працювали місцеві підприємства (виробництво одягу, меблів тощо) [11; 12, р. 624, 627].

Вплив на населення проектів, які реалізовувалися китайськими компаніями чи за фінансової підтримки КНР, був неоднозначним. З одного боку, СЕЗ біля порту Сіануквіль чи будівництво дамби для гідроелектростанції Нижня Сесан створили нові робочі місця, підвищилась заробітна плата, відбулась електрифікація значних територій, що сприяло підвищенню рівня життя. З іншого боку, через будівництво дамб зменшилось надходження води на поля фермерів, було порушено екологічну систему, включаючи міграцію риби. Велику кількість людей вимушено переселили на інші території. Їхні спільноти були зруйновані, а звичний спосіб життя порушено. Частина камбоджійських підприємців і робітників втратила роботу через конкуренцію з боку китайців.

Швидко зростав зовнішній борг Камбоджі. Усього у 1993–2020 рр. камбоджійський уряд підписав угоди про пільгові кредити з партнерами по розвитку на понад 15 млрд дол., 84% з яких були спрямовані на розвиток інфраструктури. На середину 2019 р. зовнішній борг Камбоджі склав 7,22 млрд дол. Проте на КНР доводилось менше половини цієї суми – 40–48% [23; 29].

Паралельно з політичним зближенням і реалізацією спільних інфраструктурних проектів, розвивались й військові зв'язки КНР і Камбоджі. З 2016 р. вони почали здійснюватися щорічні військово-морські навчання, зосереджені на гуманітарних операціях, пошуку й порятунку. У січні 2019 р. відбувся візит трьох військових кораблів КНР у порт Сіануквіль [30].

Для КНР значний інтерес представляв доступ до стратегічних морських і авіаційних портів Камбоджі, реконструкцію і будівництво яких здійснювали китайські компанії. Восени 2016 р. британська газета «Файненшл таймс» привернула увагу до будівництва китайською компанією, що працювала за підтримки НВАК, нового глибоководного порту на береговій лінії Камбоджі, орендованій Китаєм на 99 років. Цей порт, вартість спорудження якого складала близько 3,8 млрд дол., оцінювався як стратегічний об'єкт, який разом з іншими портами (у Шрі-Ланці, Пакистані, М'янмі, Бангладеш, Таїланді) формував «низку перлів» і був важливим для забезпечення регіонального домінування КНР [31].

Стурбованість можливим використанням Китаєм об'єктів на території Камбоджі у військових цілях посилилась після підписання у квітні 2019 р. Плану дій про створення «спільноти спільної долі зі стратегічним значенням». У липні 2019 р. газета «Уолл стріт джорнел» повідомила про досягнуту весною секретну угоду стосовно виняткового права КНР на доступ до частини морської бази Рім, недалеко від великого аеропорту, що споруджувався, терміном на 30 років [32]. Цю тему продовжила газета «Нью-Йорк Таймс», яка повідомила про будівництво великої злітно-посадкової смуги в міжнародному аеропорту ДараСакор, розташованому менш ніж 80 км від порту Рім [33]. За оголошеними

планами, в інвестиційній зоні ДараСакор на південному заході Камбоджі споруджувався великий курорт. Проте, для цивільних літаків злітно-посадкова смуга аеропорту була надто довгою, а майданчики для розвороту надто малими. Натомість вони відповідали потребам реактивних винишувачів [34].

КНР будувала в Камбоджі інфраструктуру подвійного призначення, яка суттєво розширювала її військові можливості в ПСА й Індійському океані. Морська база Рім і аеродром в ДараСакор могли забезпечити доступ КНР до спірних морських територій і стратегічно важливої Малаккської протоки, до індонезійських островів Натуна і найбільш південних військових об'єктів Індії, дозволяли обійти з флангу В'єтнам і контролювати канал Кра між Південно-Китайським морем й Індійським океаном, про будівництво якого Таїланд і Китай домовились у вересні 2020 р.

У той час як для уряду Хун Сена «особливі» відносини Камбоджі з КНР були важливі передусім з точки зору економічного розвитку і збереження влади, для Пекіна їхня важливість обумовлювалась двома основними чинниками. По-перше, стратегічним розташуванням Камбоджі, доступ до портів якої надавав КНР додаткові можливості впливати на ситуацію в Південно-Китайському морі в контексті «тайванської проблеми», суперечок з В'єтнамом, Філіппінами й іншими державами за о-ви Спратлі та енергетичні ресурси на морському шельфі, протидії піратству чи іншими транснаціональним загрозам. Це суттєво посилювало регіональний вплив КНР.

По-друге, важливість Камбоджі для КНР обумовлювалась її членством в АСЕАН. Держави-члени АСЕАН і ця Спільнота (з 31 грудня 2015 р.) в цілому реалізують стратегії хеджування і балансування по відношенню до КНР й інших великих держав, щоб уникнути регіонального домінування будь-якої з них. Оскільки рішення в цій Спільноті приймаються шляхом консенсусу, жодне з них, що не відповідає інтересам Китаю, не може бути схвалене без згоди Камбоджі. Це допомагає КНР просувати свої економічні, дипломатичні й стратегічні інтереси у регіоні, але також підриває єдність АСЕАН, критично важливу для регіональної безпеки в Південно-Східній Азії.

Таким чином, до 2019 р. сформувався «особливі» відносини Королівства Камбоджа і КНР, свідченням чого було підписання Плану дій про створення «спільноти спільного майбутнього зі стратегічним значенням».

На цьому шляху можна виділити кілька етапів: 1) 1997–2000 рр.; 2) 2000–2008 рр.; 3) 2008–2012 рр.; 4) 2013–2019 рр. Важливими віхами у розвитку відносин були: перший візит Голови КНР Цзян Цземіня і визначення структури взаємного співробітництва (листопад 2000 р.); угоди про усебічне партнерство співробітництва (квітень 2008 р.) й усебічне стратегічне партнерство співробітництва (грудень 2010 р.); головування Камбоджі в АСЕАН у 2012 р., коли вона підтримала КНР у територіальних диспутах в Південно-Китайському морі, на протипагу інтересам окремих держав-членів АСЕАН; політична криза в

Камбоджі 2013–2014 рр.; двостороння домовленість про створення «спільноти спільного майбутнього зі стратегічним значенням» (2019 р.).

Політична підтримка, гранти, пільгові кредити і допомога КНР у реалізації великих інфраструктурних проєктів сприяли економічному розвитку Камбоджі. Водночас це призвело до її залежності від Китаю. Відносини з КНР стали для неї більш важливими, ніж з іншими державами АСЕАН, що підриває єдність цієї Спільноти. Натомість «особливі» відносини з Камбоджею посилюють регіональні позиції КНР, включаючи доступ до стратегічно важливих портів у торговельно-економічних і військових цілях. Це допомагає КНР реалізовувати свої економічні і стратегічні регіональні інтереси.

Список використаних джерел та літератури

1. Wang Yi: Make the China-Cambodia Friendship Stronger than Iron and Steel. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2021. September 13. URL: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1906533.shtml
2. Городня Н.Д. Регіональна інтеграція у «великій Східній Азії» в XXI ст. *Інтеграційні процеси в Азії та Африці як складова світового історичного розвитку (кінець XX – початок XXI століття)*: монографія / За заг. ред. В.О. Шведа. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2022. С. 27–49.
3. Городня Н. Регіоналізм у «великій Східній Азії» у XXI ст. *Історичні та політичні дослідження*. 2018. №1 (62). С. 164–178.
4. Городня Н.Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989–2013 рр.): монографія. К., 2014. 528 с.
5. Китай в період реформ і відкритості: збірник наукових праць / За заг. ред. Н. Городньої. К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. 214 с.
6. Олійник О.М. Китай – США в інтеграційних процесах Азійсько-Тихоокеанського регіону. *Інтеграційні процеси в Азії та Африці як складова світового історичного розвитку (кінець XX – початок XXI століття)*. К., 2022. С. 50-75.
7. Thayer A.C. China's Relations with Laos and Cambodia. *China's Internal and External Relations and Lessons for Korea and Asia*. Eds. Bae J-H., Ku J.H. Seoul: Korea Institute for National Unification, 2013. P. 189–248.
8. Storey I. China's Tightening Relationship with Cambodia. *China brief*. 2006, Vol. 6, Is. 9. URL: https://web.archive.org/web/20070616041520/http://www.jamestown.org/publications_details.php?p?volume_id=415&issue_id=3704&article_id=2371023
9. Pang E. Same-Same but Different: Laos and Cambodia's Political Embrace of China. *Perspective*. 2017. No. 66. URL: www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2018/05/ISEAS_Perspective_2017_66.pdf
10. Kusuma C.W., Carollina N. China-Cambodia Relationships: Pnom Penh as Beijing's Permanent Client State. *AEGIS*. 2019. Vol. 3, No. 2, pp. 189–200. URL: <http://e-journal.president.ac.id/presunivojs/index.php/AEGIS/article/view/774/518>
11. Mengchou Ch. China's Long Arm: Wielding Influence in Cambodia. Translated by Joshua Lipes. Part 1. URL: www.rfa.org/english/news/special/chinacambodia/relation.html; Part 2. URL: www.rfa.org/english/news/special/chinacambodia/relation2.html
12. Burgos S., Ear S. China's Strategic Interests in Cambodia: Influence and Resources. *Asian Survey*. 2010. Vol. 50, No. 3, pp. 615–639. URL: www.jstor.org/stable/10.1525/as.2010.50.3.615
13. Sutter R., Huang C.-H. Hu Visits Cambodia as South China Sea Simmers. *Comparative Connections*. 2012. Vol. 14, Is. 1. URL: <http://cc.pacforum.org/2012/05/hu-visits-cambodia-south-china-sea-simmers/>

14. O'Neill D. Playing Risk: Chinese Foreign Direct Investment in Cambodia. *Contemporary Southeast Asia*. 2014. Vol. 36, No. 2, pp. 173–205. URL: <https://www.jstor.org/stable/43281288>
15. Mobley T. The Belt and Road Initiative: Insights from China's Backyard. *Strategic Studies Quarterly*. 2019, Vol. 13, No. 3, pp. 52–72. URL: <https://www.jstor.org/stable/26760128>
16. Strangio S. China's Aid Emboldens Cambodia. 2012. May 16. URL: www.sebastianstrangio.com/2012/05/16/chinas-aid-emboldens-cambodia/
17. Chinese President Hu Jintao Meets with Cambodian King Norodom Sihamoni. *Consulate General of the People's Republic of China in San Francisco*. 2005. August 11. URL: www.chinaconsulatesf.org/eng/xw/t207361.htm
18. Chronology of China–Southeast Asia Relations. January 2005 – October 2021. *Comparative connections*. URL: <http://cc.pacforum.org/relations/china-southeast-asia/?frommo=1&fromyr=2005&tomo=9&toyr=2021&pt=date>
19. Thul P. C. Cambodia Election Crisis Deepens as Opposition Rejects Results. *Reuters*. 2013. August 12. URL: www.reuters.com/article/us-cambodia-election-count-idUSBRE97B02I20130812
20. China, Cambodia Establish Intergovernmental Coordination Committee. *Xinhua*. 2014. January 3. URL: www.ecns.cn/2014/01-03/95372.shtml
21. First Foreign Ministers' Meeting on Lancang-Mekong River Cooperation Held Lancang-Mekong River Cooperation Mechanism Officially. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2015. November 12. URL: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1315515.shtml
22. Cambodia-China Trade Volume Reaches 4.8 bln USD Last Year: PM. *Xinhua*. 2017. April 11. URL: www.xinhuanet.com/english/2017-04/11/c_136199923.htm
23. Reassessing China's Investment Footprint in Cambodia. Briefing Paper. *Inclusive Development International*. 2020. URL: https://www.inclusivedevelopment.net/wp-content/uploads/2020/08/2020_IDI_Briefing-on-Chinas-Footprint-in-Cambodia-Update.pdf
24. Mogato M., Martina M. and Blanchard B. ASEAN Deadlocked on South China Sea, Cambodia Blocks Statement. *Reuters*. 2016. July 25. URL: www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-asean-idUSKCN1050F6
25. Li Keqiang: "Building Bridges of Friendship and Cooperation in the Lancang–Mekong Region and between China and Cambodia". *Embassy of the People's Republic of China in the Kingdom of Cambodia*. 2018. January 9. URL: http://kh.china-embassy.org/eng/zgjx_1/t1524327.htm
26. Wang W. Jointly Building Belt and Road, Forging China-Cambodia Community of Shared Future. *Embassy of the People's Republic of China in the Kingdom of Cambodia*. 2019. April 25. URL: http://kh.china-embassy.org/eng/dssghd_1/t1657638.htm
27. Chinese Premier Vows to Build Community of Shared Future with Cambodia. *Xinhua*. 2018. January 11. URL: www.xinhuanet.com/english/2018-01/11/c_136888907.htm
28. Li Keqiang Holds Talks with Prime Minister Hun Sen of Cambodia. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2018. January 11. URL: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/lkqcxlmhzdecldrhybfwjz/t1525739.shtml
29. Sarath S. Cambodia's foreign debt tops \$9 billion, with China accounting for more than 40 percent. *Cambodian Journalists Alliance Association*. 2021. URL: <https://cambojanews.com/cambodias-foreign-debt-tops-9-billion-with-china-accounting-for-more-than-40-percent/>
30. Koemsoeun S. Chinese Navy Ships to Dock in Sihanoukville. *The Phnom Penh Post*. 2019. January 7. URL: www.phnompenhpost.com/national/chinese-navy-ships-dock-sihanoukville
31. Peel M., Kynge J. and Haddou L. China Draws Cambodia Closer in Diplomatic Embrace. *Financial Times*. 2016. September 1. URL: www.ft.com/content/15be8286-6f94-11e6-9ac1-1055824ca907
32. Page J., Lubold G. and Taylor R. Deal for Naval Outpost in Cambodia Furthers China's Quest for Military Network. *Wall Street Journal*. 2019. July 22. URL: www.wsj.com/articles/secret-deal-for-chinese-naval-outpost-in-cambodia-raises-u-s-fears-of-beijings-ambitions-11563732482

33. Beech H. A Jungle Airstrip Stirs Suspicions about China's Plans for Cambodia. *The New York Times*. 2019. December 22. URL: www.nytimes.com/2019/12/22/world/asia/cambodia-china-military-bases.html
34. Seidel J. Scary Reality: China's Secret Cambodian Military Base. *News.com.au*. 2020. February 8. URL: www.news.com.au/technology/innovation/military/scary-reality-chinas-secret-cambodian-military-base/news-story/59908e35b8865375e6ca7a55c20fea0c

References

1. Wang Yi: Make the China-Cambodia Friendship Stronger than Iron and Steel (2021). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. September 13. Available from: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1906533.shtml [In English].
2. Gorodnia, N. (2022). Regionalna integratsia u "velykij Schidnij Asiji" v XXI st. [Regional Integration in the "Greater East Asia" in the 21st Century]. *Integratsijni protsesy v Asiji ta Afrytsi jak skladova svitovogo istorychnogo rozvytky (kinets XX – pochatok XXI stolittia)*. [In Integration Processes in Asia and Africa as the Part of World Historical Development (the late 20th – the early 21st century)]. Kyiv: Instytut Vsesvitnioji Istoriji, pp. 27–49. [In Ukrainian].
3. Gorodnia, N. (2018). Regionalism u "velykij Schidnij Asiji" [Regionalism in the "Greater East Asia"]. *Istorychni i politychni doslidzennia*. [Historical and Political Studies], №1 (62), pp. 164–178 [In Ukrainian].
4. Gorodnia, N. (2014). *Shidna Asija u zovnishni Politytsi SShA (1989–2013 rr.)* [East Asia in the U.S. Foreign Policy (1989–2013)]. Kyiv: Print Service. [In Ukrainian].
5. Gorodnia, N. (Ed.). (2021). *Kytaj v period reform i vidkrytosti* [China in the Years of Reforms and Openness] (2021). Kyiv: Instytut Vsesvitnioji Istoriji. [In Ukrainian].
6. Oliinyk, O. (2022). Kytaj – SShA v integratsijnykh processakh Azijsko-Tyhookeanskogo regiony [China–USA in the Integration Processes of Asia-Pacific]. In *Integratsijni protsesy v Asiji ta Afrytsi jak skladova svitovogo istorychnogo rozvytky (kinets XX – pochatok XXI stolittia)*. [Integration Processes in Asia and Africa as the Part of World Historical Development (the late 20th – the early 21st century)]. Kyiv: Instytut Vsesvitnioji Istoriji, pp. 50–75. [In Ukrainian].
7. Thayer, A.C. (2013). China's Relations with Laos and Cambodia. In Bae J-H., Ku J. H. (Eds.). *China's Internal and External Relations and Lessons for Korea and Asia*. Seoul: Korea Institute for National Unification, pp. 189–248. [In English].
8. Storey, I. (2006). China's Tightening Relationship with Cambodia. *China brief*. Vol. 6, Is. 9. [Online]. Available from: https://web.archive.org/web/20070616041520/http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=415&issue_id=3704&article_id=2371023 [In English].
9. Pang, E. (2017). Same-Same but Different: Laos and Cambodia's Political Embrace of China. *Perspective*, No. 66. [Online]. Available from: www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2018/05/ISEAS_Perspective_2017_66.pdf [In English].
10. Kusuma, C.W. & Carrollina, N. (2019). China-Cambodia Relationships: Pnom Penh as Beijing's Permanent Client State. *AEGIS*, Vol. 3 No. 2, pp. 189–200. [Online]. Available from: <http://e-journal.president.ac.id/presunivojs/index.php/AEGIS/article/view/774/518> [In English].
11. Mengchou, Ch. (n/a). China's Long Arm: Wielding Influence in Cambodia. Translated by Joshua Lipes. Part 1. [Online]. Available from: www.rfa.org/english/news/special/chinacambodia/relation.html; Part 2. URL: www.rfa.org/english/news/special/chinacambodia/relation2.html [In English].
12. Burgos, S. & Ear, S. (2010). China's Strategic Interests in Cambodia: Influence and Resources. *Asian Survey*, Vol. 50, No. 3, pp. 615–639. [Online]. Available from: www.jstor.org/stable/10.1525/as.2010.50.3.615 [In English].
13. Sutter, R. & Huang, C.-H. (2012). Hu Visits Cambodia as South China Sea Simmers. *Comparative Connections*, Vol. 14, Is. 1. [Online]. Available from: <http://cc.pacforum.org/2012/05/hu-visits-cambodia-south-china-sea-simmers/> [In English].

14. O'Neill, D. (2014). Playing Risk: Chinese Foreign Direct Investment in Cambodia. *Contemporary Southeast Asia*, Vol. 36, No. 2, pp. 173–205. [Online]. Available from: <https://www.jstor.org/stable/43281288> [In English].
15. Mobley, T. (2019). The Belt and Road Initiative: Insights from China's Backyard. *Strategic Studies Quarterly*, Vol. 13, No. 3, pp. 52–72. [Online]. Available from: <https://www.jstor.org/stable/26760128> [In English].
16. Strangio, S. (2012). China's Aid Emboldens Cambodia. May 16. [Online]. Available from: www.sebastianstrangio.com/2012/05/16/chinas-aid-emboldens-cambodia/ [In English].
17. Chinese President Hu Jintao Meets with Cambodian King Norodom Sihamoni. (2005). *Consulate General of the People's Republic of China in San Francisco*. August 11. [Online]. Available from: www.chinaconsulatesf.org/eng/xw/t207361.htm [In English].
18. Chronology of China–Southeast Asia Relations. January 2005 – October 2021. (2021). *Comparative connections*. [Online]. Available from: <http://cc.pacforum.org/relations/china-southeast-asia/?frommo=1&fromyr=2005&tomo=9&toyr=2021&pt=date> [In English].
19. Thul, P.C. (2013). Cambodia Election Crisis Deepens as Opposition Rejects Results. *Reuters*. August 12. [Online]. Available from: www.reuters.com/article/us-cambodia-election-count-idUSBRE97B02I20130812 [In English].
20. China, Cambodia Establish Intergovernmental Coordination Committee. (2014). *Xinhua*. January 3. [Online]. Available from: www.ecns.cn/2014/01-03/95372.shtml [In English].
21. First Foreign Ministers' Meeting on Lancang-Mekong River Cooperation Held Lancang-Mekong River Cooperation Mechanism Officially. (2015). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. November 12. [Online]. Available from: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1315515.shtml [In English].
22. Cambodia-China Trade Volume Reaches 4.8 bln USD Last Year: PM. (2017). *Xinhua*. April 11. [Online]. Available from: www.xinhuanet.com/english/2017-04/11/c_136199923.htm [In English].
23. Reassessing China's Investment Footprint in Cambodia. Briefing Paper (2020). *Inclusive Development International*. [Online]. Available from: https://www.inclusivedevelopment.net/wp-content/uploads/2020/08/2020_IDI_Briefing-on-Chinas-Footprint-in-Cambodia-Update.pdf [In English].
24. Mogato, M., Martina, M. & Blanchard, B. (2016). ASEAN Deadlocked on South China Sea, Cambodia Blocks Statement. *Reuters*. July 25. [Online]. Available from: www.reuters.com/article/us-southchinasea-ruling-asean-idUSKCN1050F6 [In English].
25. Li Keqiang: "Building Bridges of Friendship and Cooperation in the Lancang–Mekong Region and between China and Cambodia". (2018). *Embassy of the People's Republic of China in the Kingdom of Cambodia*. January 9. [Online]. Available from: http://kh.china-embassy.org/eng/zgqx_1/t1524327.htm [In English].
26. Wang, W. (2019). Jointly Building Belt and Road, Forging China-Cambodia Community of Shared Future. *Embassy of the People's Republic of China in the Kingdom of Cambodia*. April 25. [Online]. Available from: http://kh.china-embassy.org/eng/dssghd_1/t1657638.htm [In English].
27. Chinese Premier Vows to Build Community of Shared Future with Cambodia. (2018). *Xinhua*. January 11. [Online]. Available from: www.xinhuanet.com/english/2018-01/11/c_136888907.htm [In English].
28. Li Keqiang Holds Talks with Prime Minister Hun Sen of Cambodia. (2018). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. January 11. [Online]. Available from: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/lkqcxlmhzedcldrhybfwjz/t1525739.shtml [In English].
29. Sarath, S. (2021). Cambodia's foreign debt tops \$9 billion, with China accounting for more than 40 percent. *Cambodian Journalists Alliance Association*. August 19. [Online]. Available from:

- <https://cambojanews.com/cambodias-foreign-debt-tops-9-billion-with-china-accounting-for-more-than-40-percent/> [In English].
30. Koemsoeun, S. (2019). Chinese Navy Ships to Dock in Sihanoukville. *The Phnom Penh Post*. January 7. [Online]. Available from: www.phnompenhpost.com/national/chinese-navy-ships-dock-sihanoukville [In English].
 31. Peel, M., Kyngé, J. & Haddou, L. (2016). China Draws Cambodia Closer in Diplomatic Embrace. *Financial Times*. September 1. [Online]. Available from: www.ft.com/content/15be8286-6f94-11e6-9ac1-1055824ca907 [In English].
 32. Page, J., Lubold, G. & Taylor, R. (2019). Deal for Naval Outpost in Cambodia Furthers China's Quest for Military Network. *Wall Street Journal*. July 22. [Online]. Available from: www.wsj.com/articles/secret-deal-for-chinese-naval-outpost-in-cambodia-raises-u-s-fears-of-beijings-ambitions-11563732482 [In English].
 33. Beech, H. (2019). A Jungle Airstrip Stirs Suspicions about China's Plans for Cambodia. *The New York Times*. December 22. [Online]. Available from: www.nytimes.com/2019/12/22/world/asia/cambodia-china-military-bases.html [In English].
 34. Seidel, J. (2020). Scary Reality: China's Secret Cambodian Military Base. *News.com.au*. February 8. [Online]. Available from: www.news.com.au/technology/innovation/military/scary-reality-chinas-secret-cambodian-military-base/news-story/59908e35b8865375e6ca7a55c20fea0c [In English].

Gorodnia N. Shaping Cambodia-China: “Special” Relations: Bilateral and Regional Frameworks.

In 2019, Cambodia was the first country to sign an Action Plan with China to create a “community of shared future with strategic importance”. The article comprehensively covers the gradual changes in the relations between the Kingdom of Cambodia and the PRC (since 1990s), which resulted in the formation of their “special” relations, and the factors that influenced them. The author assesses bilateral and regional significance of these “special” relations. Their development is considered against the background of internal processes in Cambodia, changes in China’s policy in Southeast Asia, and the international situation in the region.

The author has identified the following milestones in the Cambodia–China relations: the July 1997 events in Cambodia, which resulted in establishing undivided government authority by the prime-minister Hun Sen; the first visit of China’s Chairman Jiang Zemin to Cambodia in November 2000; bilateral agreements on Comprehensive Cooperative Partnership (April 2008) and Comprehensive Strategic Cooperative Partnership (December 2010); 2012 Cambodia’s ASEAN chairmanship, when it completely supported China in the South China Sea disputes, despite interests of some ASEAN members; the 2013–2014 political crisis in Cambodia; and, finally, 2019 bilateral agreement to establish “a community of shared destiny with a strategic meaning”.

China’s political support, grants, soft loans and assistance in implementation of large infrastructural projects has had positive impact on Cambodia’s economic development. However, they have led to Cambodia’s dependence on China. While ASEAN and its nation-members implement strategies of hedging and balancing to avoid regional domination of any great power, Cambodia completely took China’s side. Relations with China have become more important to Cambodia than relations with other ASEAN nations. Since decisions in ASEAN are taken by consensus, Cambodia may block any one, which does not benefit China. This situation strengthens China’s regional position, but disrupts ASEAN unity that is crucial for regional security in Southeast Asia. Additionally, “special” relations with Cambodia provide China with access to its strategic ports in trade and economic, and military purposes to realize its economic and strategic interests.

Keywords: Cambodia, China, Cambodia–China relations, foreign policy, international relations, Southeast Asia